

**Саха АССР төрүттэммитэ 100 сылыгар аналлаах
тиһиккэ 1922 сыллаахха, муус устар 18 күнүгэр
Бүлүү куоратыттан 17 комсомолец, кыһыл
этэрээккэ көмөбө тахсан иһэннэр, бандьыттар
тоһуурдарыгар түбэспиттэрэ...
Хохочой 17 комсомолеһын сырдык
кэриэстэригэр аналлаах...**

СССР

**ЯКУТСКАЯ АССР
САХА АССР**

ЭДЭРКЭЭН
КОМСОМОЛ
ЫЧЧАТТАР...

**Муус устар 18 күнэ. Бикипиэдьийэбэ Албан аат уонна
Өйдөбүннүктэр тустарынан суруллар**

Муус устар 18 күнэ — мэнэ өйдөбүннүктэр уонна устуоруйаҕа биллибит сирдэр күннэрэ (ЮНЕСКО). Бу туһунан Саха Бикипидьийэҕэ суруллар. Быйыл (2020 с) Кыайыы 75 сылыгар анаан улуустарга, нэһилиэктэргэ Аҕа дойду улуу сэриитин кыттыылаахтарыгар анаан пааматынньыктар туруоруллаллар. Владимир Путин быһаарыытынан, 2020 сыллааҕы Кыайыы параада, сыстыганнаах дыаны тарҕаппат сыалтан, ыам ыйын 9 күнүгэр буолара тохтотулунна. История биир чахчыта:

**1922 сыллаахха Бүлүү уёһын Хохочой сиригэр хомсомуоллар этэрээттэрэ үрүҥнэр тоһуурдарыгар түбэхэр. 17 киһилээх этэрээттэн икки эрэ киһи тыыннаах хаалар.
(2020 с)**

**МЫ ПИОНЕРЫ СОВЕТСКОЙ
СТРАНЫ, НАС МИЛЛИОНЫ**

**НАШ ВОЖАТЫЙ -
КОМСОМОЛ**

Хохочой геройдара кимнээхтэрий?

1922 с кулун тутар ыйыгар Бүлүү уокуругун үрдүнэн, ол иһигэр Бүлүү куоратыгар суостаах кэм үөскээбитэ. Мастаабынан, Кэбээйинэн үрүн бандьыттар күөрэйбиттэрэ. Канин баһылыктаах баанда Орто Бүлүү сиригэр тийбитэ. Кини 170-ча киһилээбэ. Партия уокуруктаабы комитетын уонна уокурук военкомун дьаһалларынан Бүлүү куоратыттан Н.И.Снитко командирдаах кыһыл этэрээтэ Канины утары тахсыбыта. Канин баандата Орто Бүлүү киинин Хампаны ылан олороро. Кыһыл этэрээтэ Хампаба 15 биэрэстэ чугаһаабыта. Ол иһэн өстөөх разведкатын көрсүбүтэ. Онтон биир бандьыты билиэн ылбыта. Канин этэрээтэ куораттан кыһыл сэрииттэр тахсан иһэллэрин билэн олорорун, олору төгүрүйэн ылан кыдыйан баран бэрт түргэнник Бүлүү куоратыгар ыган киирэргэ оносторун билиэн түбэспит бандьыттан билбиттэрэ. Снитко этэрээтэ Хампаттан чугуйбута. Кырдыабаас байыаһын Василий Саввич Сивцеви куоракка атаарбыта. Василий Саввич тугу билбитин барытын куоракка тии-

-йэн кэпсээбитэ. Сарсыныгар 17 буолан Снитко этэрээтигэр көмөбө тахсыбыттара. Олор ортолоругар 6 ЧОН байыастара, 11 үөрэх оҕолоро-

комсомолецтар этилэр. Этэрээт командирынан В.А.Шатаев анаммыта. Бандьыттар ити күн муус устар 17 күнүгэр Хохочой күөл кытытынаабы киһи унуохтарыгар уонна Маппый диэн сиргэ суол таһынаабы харыйа тумуһахха хорҕойон кыһыл этэрээтэ кэлэрин кэтээн сыппыттара. Түүн ортотун саҕана Василий Александрович Шатаев командирдаах 17 комсомолец Хохочойго тийэн кэлэллэр. Бандьыттар тоһуур онорбуттара буолуо диэн кинилэргэ санаа да суоҕа. Бинтиэпкэлэрин сыарҕаларыгар уурунан баран, уку-суку айаннатан испиттэрэ. Тумуһабы төлө түһэн этэрээт күөл мууһугар киирэн кэлбитэ. Бастакы аттаахтар унуоргу саҕахха чугаһаан эрдэхтэринэ эмискэ айдаан буолар. Киһи унуоҕар саһа сыппыт бандьыттар субу кэлбит дьону ытыалыыллар. Өстөөхтөр бастакы буулдьаларыттан 10 комсомолец охтор. Ордубут 7 киһи бинтиэпкэлэрин үөһэ түһэн өстөөххө хардарсыбытынан бараллар. Сотору биирдэстэрэ ыараханлык бааһыраар. Ол да буоллар, ытыалаһа

сытан өлбүтэ. Атыттар кинилэри баһыйар күүһү кытта утарсар кыахтара суоҕун билэн, куотарга күһэллибиттэрэ.

Олортон икки байыас үрүннэр иккис тоһуурдарыгар түбэспиттэрэ. Икки комсомолец ырааппыттарын кэннэ бандьыттар суолларын ирдээн булбуттара. Олору кытта ытыалаһыыга биирдэрэ эмиэ өлбүтэ. Оттон Бирюков ат үрдүттэн ытыалаһа-ытыалаһа, Ныла диэн сиргэ куотан тийбитэ. Кинини бандьыттар буулдьата бүппүтүн эрэ кэннэ туппуттара...

Сивцев В.С. бастакы ытыалаһыы үгэнигэр ыараханлык таптарбыта: өстөөх буулдьата агдатын курдаттыы көтөн тахсыбыта. Сивцев хаана сүүрэрин таһаһынан бүөлүү анһан тохтоппута уонна атын быһа биэрэн куоппута. Кини сиһинэн түһэн Бөкчөнөө сиринэн Бүлүү куоратыгар тийбитэ. Хохочойго туох буолбутун тыллаабыта. Оттон Н.А.Борисов Туора Күөлгэ Снитко этэрээтигэр түбэһэ түспүтэ. Комсомолцтары кыргыбыт Конон Никифоров баандата ол түүн “хааннаах ыһыабы” тэрийбитэ. Өлбүт оһолор таһастарын халаабыттара, өлүктэрин араастаан сэймэктээбиттэрэ.

Ол сырыттаһтарына Снитко этэрээтэ тийһэн кэлбитэ. Кыһыл партизан Афанасий Шамаев (Луоппар) биир ытыынан икки бандьыты сууһар-

- быта. Өстөөх үгүс киһитин сүтэрэн атах-балай куоппута. Канин баандата Бүлүү куоратыгар кимэн киирэр былаана тохтубута.

Хохочой геройдара кимнээхтэрий? Кинилэр суолларын ирдиэбин! Ол туһунан биһиги хаһыаппыт кэлэр нүөмэрдэригэр аабын. Кинилэр тустарынан матырыйаалы хомуйда биһиги хаһыаппыт штаты таһынан корреспондена, үлэһиттэр депутаттарын Бүлүү куораттаабы Советын исполкомун председателэ **Егор Макарович Никифоров.**

Хохочой тоһуура

1922 сыл муус устар 18 күнүгэр билинни Бүлүү улуухугар Хохочой сиригэр кыһыллар 17 киһилээх В.А.Шатаев хамандыырдаах этэрээттэрэ бастаанныыттар тоһуурдарыгар түбэспитэ.

•Бүлүү гарнизонун начаалынньыгын көмөлөһөөччүтэ В.А. Шатаев этэрээтэ, Н. И. Снитко көрдөһүүтүн толорон, Бүлүү обороу-

натын салайааччыларын соруудахтарынан, Хампа кыһылларын этэрээтигэр көмөҕө баран испит. Снитко этэрээтэ Хампаҕа үрүнгэр чугаһаабыттарын билэн, онно көмөҕө баран иһэн, Хампаны үрүнгэр ылбыттарын, сүүстэн тахсаларын билбит уонна эбии көмө көрдөөбүт эбит. Шатаев этэрээтин байыастарыттан сэриигэ сылдыбыт үс эрэ кыһыл сэриинит баар эбит, атыттара сааны тутан да көрбөтөх эдэр

дьон - оробуочайдар, Бүлүү куоратын II ступеннаах оскуолатын үөрэнээччилэрэ, Тылгыны өрөпкүөмүн сэкиритээрэ.

1922 сыл муус устар 17 күнүгэр аттаах уонна сэриилэрин сэбин сыарҕалаах акка тийбит бөлөх Бүлүүттэн Хампа туһаайыытынан хоннубут. Аара Сэптэминнээх диэн сиргэ хонон баран сарсыарда эрдэ Хохочой алааска тийээллэр.

•Сирин-уотун бэркэ билэр Куонаан Никииппэрэп баһылыктаах бастааннаһыттар кыра анаардара (хамандыырдар сүрүн этэрээтин кытта атын сиргэ Сниткону бэйэтин маньыр), Снитко этэрээтин кэтэбинэн эргийэн тахсан, Бүлүү диэки өттүн түөрт биэрэстэ ыраах сиринэн быһан сыппыттар эбит.

•Этэрээт Хохочой алаас хоту өттүгэр киһи унуохтарынын аттыгар тийбитин кэннэ ытыалааһын саҕаланар. Бастакы ытыалааһынтан этэрээт үгүс байыастара таптаран өлөллөр эбэтэр бааһыраллар. Хаалбыттара сыарҕа баайылла сылдыбыт сэптэрин ылан ытыалаһаллар. Ол эрэри, хоттороллор.

•Кыһыл этэрээтиттэн икки эрэ киһи тыыннаах хаалан Бүлүүгэ төн -
- нөн тийэр (ГПУ байыаһа Н. Борисов уонна сирдыт В.С. Сивцев). Тоһуурга сылдыбыт дьон кэпсиппэлэринэн, үрүгүнэр саа сэбэ, ботуруон кэмчи

буолан, кыһылларга саба сырсаан тахсан сүгэнэн, батаһынан-быһабынан түһэргэ күһэллибиттэр. Ол иһин хаан-сиин олус элбэбэ үһү. Хохочойго охтубут бойобуой доботторун куорат пааркатыгар бырааттыы ииннэ көмөөрү туран, Бүлүү ыччата Сэбиэт былааһын иһин биир таммах хаан хаалыар диэри охсуһарга андабайбыта. **Сниткону Дьокуускай диэки сэриилэспэккэ эрэ чугуйар былааннаах эрэри Бүлүүттэн көмө көрдөөбүт диэн, оттон Бүлүү куоратын оборунатын салайааччыларын (М.Г.Потапова, А.Г.Потапов, В.С.Синеглазова, военком Климов у.д.а.) улахан суолтата суох хайысхаба, ким эрэ көрдөстө диэн, бэлэмэ суох этэрээти ыһпыттар, албаһаабыттар диэн сыанабыл баар.** Снитко этэрээтэ Бүлүүттэн итиччэ ыраах тугу гына сылдыбытай? Официальной версиянан үрүннэр икки этэрээттэрин Бүлүүгэ чугаһаппат соруктаах сылдыбыта диэн буолар. Ол эрэри, Снитко этэрээтэ ити кэмнэ С. Кайин уонна К. Никиппэрэп этэрээттэриттэн куота сылдыбыта,

онон дьинэр, кыһыл сэриилэригэр аһылык уонна аттарыгар от көрдүү сылдыбыт соруктаах этэрээт буолуохтаах, онон Орто Бүлүү дьонун халаан,

бэйэлэригэр утары туруорбут буолуохтарын сөп диэн сабаҕалааһын баар.

Хохочой тоһууругар түбэспит дьон

- Шатаев Василий Александрович - хамандыыр, уопуттаах сэриинит.
- Кыһыл армеецтар;
- Икки оробуочай, хомсомуоллар;
- Тылгыны өрөпкүөмүн сэкиритээрэ, хомсомуол;
- Сирдьит В.С. Сивцев.
- Абыс үөрэнээччи:
- Винокуров Николай Егорович — 1905 с. төрөөбүтэ, комсомол чилиэнэ. Ытыалаһан иһэн, тонуу хаарынан куотан чугас ыалларга саһа сылдьарын, үрүгнэр тутан ылан Хампаба илдьэн ыппыттара.
- Иванов (Ханды) Никифор Иннокентьевич — 1902 с. төрөөбүтэ, комсомол чилиэнэ.

Хохочой алдьархайын кэриэнигэр Саха народнай поэта Иван Гоголев тылларыгар «Хохочой» ырыа айыллыбыта.

•Бүлүү куоратыгар 1967 сыллаахха Комсомол болуоссатыгар (билигин Албан аат болуоссата Обелиск туруоруллубута.

Обелиск ааптардара: Саха Республикатын искусствотын үтүөлээх үлэһитэ, Саха Сириг народнай худоһунньуга, Россия худоһунньуктарын Түмсүүтүн чилиэнэ, скульптор Н. К. Пшенников уонна архитектор А. В. Гаврилов.

•«Хохочой» хартыына. Ааптар — Попов Иван Васильевич, Саха АССР народнай худоһунньуга.

Сахалартан бастакы идэтибит худоһунньук
Иван Васильевич Попов

Талааннаах худоһунньук,
эмчит, фотограф, чинчийээччи-
этнограф.

Санкт-Петербурга идэтин
баһылаабыт. Саха АССР народнай
худоһунньуга.

Тааттаҕа Черкөөххө, Ытык-
Күөлгэ, Уолбаҕа учууталлаабыт.

Кини хартыыналара Черкөөх
музейыгар бааллар.

1874-1945

Хохочой алдьархайын кэриэһигэр

Саха народнай поэта Иван Гоголев «Хохочой» диэн хоһоону айбыта

Хохочой күөл түн тыатыгар
Билигин да суор кыланар.
Уо, хара суор, эн комсомол
Уоттаах хаанын испитин дуо?

Уон сэттэлэр эрэ этэ,
Эмискэ хаан кытарбыта...
Уон сэттэ дьол кэхтибитэ,
Уон сэттэ сор ааннаабыта.

Ыраахтан уон сэттэ түннүк
Ыалдьыттары ынырбат дии,
Уон сэттэ чуор куолас сөннүк
«Өстөөх өһүн ситиһин!» — диир.

Сүрэхтэрбит ынчыктыылар
Уон сэттэ оспот баастан,
Сиргэ суостаах Хохочой баар,
Суор кыланар, хааны суохтаан.

1972 сыллаахха Хохочой трагедиятын 50 сылыгар хомсомуол дэлэгээссийэлэрэ Хохочой алааһыгар мустан миитиннээбиттэр, канаат тардыспыттар. Бүлүү куоратын дэлэгээссийэтигэр педучилищеттан үс саамай күүстээх уолу талан ильдэ барбыттар;

Кындыл «Хохочой» аабааччы Каратаев Святослав.

Н.К.Докторов – Бычырдаан Саха сиригэр физкультурнай хамсааһын саастыылаабынан буолар.

1930 с. Гаврил Спиридонович

Кардашевской – Бочо, Андрей Николаевич – Бурбаа хапсабайга уэрэппиттэрэ, бүдүрүйбэт хапсабайдыт буолара биллэн барбыта.

1930 с. Булуу ыһыабар быһаарыылаах хапсыһыыга Дабарах Бөбөнү охторбута уонна бастагы бириини ылбыта.

1937 с. Муус устар, бэс ыйдарыгар Василий Степановы икки төгүл охторбута. Хотторуу хомолтотун Күүстээх Захаров (Сунтаар), Василий Семенов – Бөбө Бааска (Ньурба), Күүстээх Мииккэ (Булуу) билбиттэр.

1930-1941 сс. Дылы хапсабайга тустан бүлгүннээхтэн бүдүрүйбэтэх бөбөс.

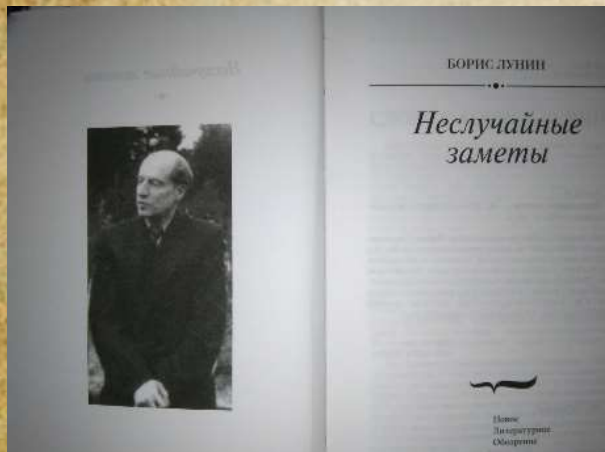

Дмитриев Ахмет (Ньурба, билигин суруйааччы, Күндээдэбэ олорор) уонна Колосов Илья (билигин биллиилээх кыраайы үөрэтээччи, Майаба олорор) сылдыбыттар, уоннаабылар куорат хомсомуол кыргытара эбиттэр. Ылдыаа Куолаһап ахтар: Элбэх сиртэн дэлэгээссийэ кэлбитэ, ол иһигэр Үөһээ Бүлүүттэн (онно күрэскэ судьуйалаабыт **Бычырдаан** баара).

1978 сыллаахха хомсомуол 60 сыллаах үбүлүөйүгэр Хохочой - Дьокуускай маршрутунаан 21 хомсомуол хайыһарынан айаннаабыттара. Олор истэригэр 9 Уус-Алдан, 9 Мэнэ Ханалас, Үөһээ Бүлүүттэн биир Барахова диэн кыыс уонна Бүлүүттэн 2 кыыс Куличкина Маргарита Григорьевна уонна Васильева-Сотрудникова Степанида Васильевна бааллара. Кулун тутар 18 күнүгэр Хохочойтон арабаллар уонна муус устар 3 күнүгэр Дьокуускайга тийээллэр. Оптуобус арыаллыыр эбит. Ангардас хайыһарынан эрэ сылдьан аара дэриэбинэлэргэ соробор тонон-хатан түүн эгин тийээллэр эбит. Сорох дэриэбинэлэргэ 2 хонолор эбит. Ол быыһыгар кэнсиэртээн,

•биэчэр тэрийэн, хомсомуол туһунан лиэксийэ ааһан, ардыгар хотоннорго ынах ыан, сүөһү саабын күрдьэн көмөлөһөн сылдыбыттар. Баанньыктаналлар эбит.

•Хайыһарга Саха АССР спордун маастарыгар бары хандьытаат буолбуттара.

•Нуучча суруйааччыта Борис Владимирович Лунин "Молодежь в осаде" кинигэтигэр гражданской сэрии кэмигэр Саха сиригэр комсомолецтара дьоруойдуу охсуспуттарын туһунан кэпсэнэр, ол иһигэр Хохочойго буолбут быһылаан. Кинигэ Дьокуускай куоракка 1932, 1982 сылларга тахсыбыт.

•Москва куораттан кэлэ сылдыбыт худоһунньук, суруйааччы Василий Павлович Беляев "Хохочой: поэма о погибших семнадцати" диэн кинигэтэ Дьокуускай куоракка 1932 сыллаахха бэчээттэммит.

***Если тебе комсомолец имя -
имя крепи делами своими!***

МЫ ИЗ ССССР!

Первый и новый памятники на братской могиле 17 комсомольцев, погибших в 1922 г. в м.Хохочой. Скульптор К.Н.Пшенников, архитектор А.Ф.Гаврилов. Железобетон. 1967 г.

Фотофонд №1620, 1621.

Обелиск (деревянный) на братской могиле 17 комсомольцев, погибших в м. Хохочой в 1922 г. 1967 г.

Фотофонд №1618.

СЛАВА ТЕБЕ, ЗАКАЛЁННЫЙ В БОЮ И ТРУДЕ

КОМСОМОЛ

ТЫ ЗАПИСАЛСЯ ДОБРОВОЛЬЦЕМ

Автор
Дмитрий Моор

- **Хохочой геройдара кимнээхтэрий? Кинилэр суолларын ирдиэбин! Матырыйаалы хомуйда хаһыат штаты таһынан корреспондена, үлэһиттэр Депутаттарын Бүлүү куораттаабы Советын исполкомун председателэ Егор Макарович НИКИФОРОВ.**

ШАТАЕВ ВАСИЛИЙ

• **ВАСИЛИЙ ШАТАЕВ** Алтайскай кыраайтан төрүттээх армияба хас да сыл сулууспалаабыт киһи этэ. Кини Саха сиригэр 1922 сыллаахха кэлбитэ. Бүлүү куоратын гарнизонун начальнигынан көмөлөһөөччүтүнэн аһаммыта. Муус устарга Орто-Бүлүүгэ тахсыбыт Н. И. Снитко этэрээтигэр көмөбө барбыта. Кини 17 киһиттэн тэриллибит этэрээккэ командирынан аһаммыта. Өстөөх соһутан ытыалаабыта. Онон тэрээһиннээх утарсыыны онорор кыах суох буолбута. Хорсун командир тииккэ сөрүүстэн туран, өстөөбүн утары бэстилиэтинэн ытыаласпыта. Василий Шатаев Саха сиригэр норуот дьоллоох олохторун туһугар геройдуу охсуһан охтубута.

Е. НИКИФОРОВ

Н. И. ИВАНОВ (Ханды) 1901 сыллаахха Бүлүү оройуонугар Тылгыны нэһилиэгэр төрөөбүтэ. Никифор убайа Никита Иванов 1921 сылтан РКП(б) чилиэнигэр киирбитэ. Никифор Бүлүү куораттаабы церковнай-приходской уонна начальнай училищени бүтэрэн, 1920—1921 сыллардаах үөрэх дьылыгар Далыр оскуолатыгар учууталынан аһаммыта. Никифор Иванов 1921 сыл санатыгар диэри бэйэтин баҕатынан Тылгыны нэһилиэгэр райкомна суруксуттаабыта. 1917 сыллаахха Никифор төрөппүт аҕата өлбүтэ. Аҕата өлөрүгэр киниэхэ 200 сүөһүнү хаалларбыта, ону уол ылбатаҕа, akkaастаммыта. Аҕатын тобус хостоох дьиэтигэр оскуола астарбыта.

Бырааттыы Ивановтар аныгы олох бөбөргүүрүгэр күүстэрин харыстаабатахтара. 1 Үөдүгэй уонна Тылгыны нэһилиэктэригэр советскай былаас иһин киэн агитацияны тэрийэллэрэ.

Ол сылдьан Никифор Иванов 1922 сыл кулун тутар санатыгар уезтаабы военкоматтан бэбиэскэ туппута. Төрөөбүт Тылгынытыттан арахсан, бандьыыттары утары охсуһарга саа-саадах ылбыта Кыһыл дружинаба киирбитэ, 17 комсомолецтары кытта Хохочойго бандьыыттар тоһуурдарыгар түбэспитэ. Иванов Василийы кытта иккис тоһуурга билиэннэ түбэспиттэрэ. Бандьыыттар кинилэри Хампаба аҕалан сордоон –муннаан баран ытан өлөрбүттэрэ.

ВАСИЛЬЕВ ГЕОРГИЙ НИКОЛАЕВИЧ Георгий Васильев Мастаах улууһун Кыргыдай нэһилиэгэр дьаданы кэргэннэ төрөөбүтэ. Мастаах оскуолатыгар учууталлыы сылдьан интернат аспыт, онно дьаданылар оҕолорун мунһан үөрэппитэ. Советскай үлэбэ бары күүһүн биэрбитэ. 1921 с .олунньутугар улуус бастакы комсомольскай ячейката тэриллибитигэр, ячейка секретарынан талыллыбыта. Үрүн баанда быгыалаабытыгар, бандьыыттары утары агитационнай үлэни ыыппыта.

КОРЖ ГРИГОРИЙ АНДРЕЕВИЧ Г. А. КОРЖ 1900 сыллаахха Украинаҕа Харьковскай уобаласка төрөөбүтэ. Гришаны аҕата Андрей Корж Харьков куоракка агроном үөрэбэр ыыппыта. Григорий, агроном идэтин ылаат, Иркутскай уобаласка үлэбэ анаммыта. Онно сылы кыайбат кэмнэ үлэлиирин кытта Саха сиригэр ыыппыттара. Ити 1920 сыл бэс ыйыгар этэ. Эдэр уол уһук хоту дойду тыйыс айылбатын кытта күөн көрсүөн баҕарбыта, Верхоянскайга үлэлииргэ сөбүлэммитэ. 1922 сыллаахха Верхоянскайга Бочкарев баандата ааннаабыта. Григорий Андреевич Корж советскай былаас өстөөхтөрүн утары кыргыһыыга туруммута. Ол сылдьан А. Кугаевскай, А. Кралин, И. Васильев, М. Потапова курдук опыттаах, партизаннары, хорсун сэрииниттэри кытта добордоспута. Кинилэрдиин, бандьыттартан куотан, сиһинэн быһа түһэн, Бүлүү куоратыгар кэлбиттэрэ. Аара хас да төгүл бандьыттар этэрээттэригэр түбэхэ сылдыбыттарга, ол да буоллар кинилэр мүччү туттаран испиттэрэ. Григорий Корж уонна М. Потапова Бүлүү олохтоох гарнизонугар хаалбыттарга. Ол сылдьан Г. Корж, В. А. Шатаев этэрээтигэр киирсэн, Хохочойго баҕа өттүнэн тахсыспыта.

Е. НИКИФОРОВ

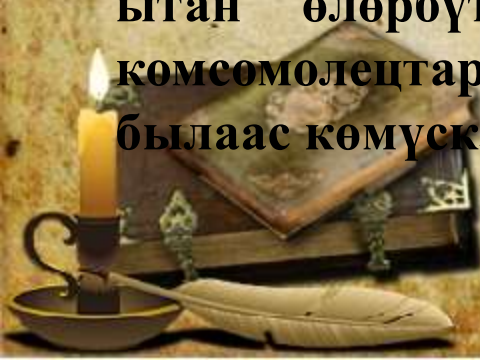

НИКОЛАЙ ЕГОРОВИЧ ВИНОКУРОВ 1905 сыллаахха Үөһээ-Бүлүү оройуонугар Мэйик нэһилиэгэр төрөөбүтэ. Кини аҕата Винокуров Егор (Тоҕойуута Дьөгүөссэтэ) диэн дьаданы киһи этэ. Ийэтэ бу Коляны төрөөбүтүгэр хаана баран өлбүтэ. Николайы эдьийэ Өрүүнэ ииппитэ. Өрүүнэ анардас, оҕото суох этэ. Онон Коля төрөппүт ийэ тапталын билбэтэҕэ. Аҕата да кинини олус оҕорҕооботоҕо. Коля убайдара Семен уонна Петр Винокуровтар (Өкөстөөн уолаттара) диэн кыра үөрэхтээх дьоннор бааллара. Ол дьоннор, Өрүүнэни сөбүлээннэр, Далырга аһыллыбыт оскуолаҕа Коляны үөрэххэ бэрдэрбиттэрэ. Коля улахан дьобурдаах оҕо буолан биэрбитэ. Далыр, Үөһээ-Бүлүү оскуолаларын бүтэрэн, 1921 -1922 сыллардаах үөрэх дьылыгар Николай Бүлүүтээҕи иккис ступеннаах оскуолаҕа киирбитэ. Сайын аайы үөскээбит сиригэр Мэйиккэ тийэрэ, сиздэрэй айылҕалаах Мунду күөл энэригэр күүлэйдиирэ. Ол сылдьан ииппит ийэтигэр Өрүүнэҕэ от оттоон биэрэрэ, кыстык маһын бэлэмнээн барара. Николай сылдьар быһыытынан киһиэхэ барытыгар таптатара, күүһүн, сытыытын эмиэ хайгыыллара.

Николай Винокуров 1920 сыллаахха комсомолга киирбитэ. «Сага олобу көмүскүүр түгэн тирээтэбинэ, дууһабын да толук уурарга бэлэммин», - диэн сайабылыанньатыгар суруйбута. Ол тылын кини бэйэтин олобун тиһэх күннэригэр диэри толорбута. Хохочойдообу тоһуурга түбэхэн ытыалаһан иһэн, Николай тонгуу хаарынан куоппуга. Кинини сэрии буоллабын иккис күнүгэр Федот Васильев (Экчээн) диэн киһи былах тиэйэи иһэн көрсө түспүтэ. Николай туох буолбутун кэпсээбитэ. Онтон: «Миигин саһыар, куоракка ыт», — диэн көрдөспүтэ. Федот дьаданы киһи этэ. Ити ынырык сурабы истэн, сүрэхэ ытырбахтаабыта, уолу олус аһыммыта. Сонно тута Николайы Бөтүн диэн сиргэ илдьэн, эмиэ дьаданы Прокопьев (Бэччэс) диэн киһиэхэ саһыарбыта. Ити икки ардыгар бандьыттар билэ охсубут этилэр, Николайы ол ыалтан кэлэн тутан ылбыттара. Кинини Хампаба илдьибиттэрэ. Онно доппуруостуу сатаабыттара да, Николай өстөөхтөрүгэр тугу да эппэтэбэ. Онно бандьыттар кинини ытан өлөрбүттэрэ. Үөһээ-Бүлүү оройуонун магнайгы хорсун комсомолецтарыттан биирдэстэрэ Николай Винокуров советскай былаас көмүскэлигэр геройдуу охсуһан өлбүтэ. **Е. НИКИФОРОВ**

Софрон ПОПОВ 1904 сыллаахха Бүлүү куоратыгар төрөөбүтэ. Аҕата Дмитрий Парфеньевич советскай былаас иһин охсуспут киһи этэ. **С.М. Аржакову** кытта ыкса доҕордоһор, Дмитрий Парфеньевич 1918 сылтан ыла хас да сыл судьуйалаабыта уонна ревкомна үлэлээбитэ. Софрон Бүлүү куоратын урукку начальнай училищетыгар үөрэнэ сылдьан, 1921 сыллаахха Ыччат Коммунистической Союһугар – комсомолга чилиэниэн киирбитэ. Кини үчүгэйдик үөрэнэрэ. 1921 сылтан ыла уруогун кэнниттэн байыаннай үөрэххэ кыттара, пулеметунан уонна бинтиэпкэнэн ытарга, гранатаны быраҕарга үөрэммитэ. 1922 с. муус устар 16 күнүгэр Софрон киэһээни байыаннай үөрэбин кэнниттэн дьиэтигэр кэлбэтэҕэ. Ити Бүлүүгэ байыаннай бэрээдэк биллэриллибит кэмэ этэ, онон төрөппүттэрэ оҕолоро тоҕо сүппүтүн сэрэйэ санаабыттара...Үс хонон баран Дмитрий Парфеньевич Попову байыаннай комиссариат дьиэтигэр ыныртаран ылбыттара.

Нарком ЯАССР
С.М. Аржаков

Кини онно тийэн ынырык сурабы истибитэ: Софрон Хохочойго бандыыттар тоһуурдарыгар тубэһэн хорсуннук охсуһан өлбүтэ.

Муус устар 20 күнүгэр Бүлүү куоратыгар 17 комсомолецтары көмүү буолбута. Үрүн бандыыттар эдэркээн оҕолору киһи билбэт гына сэймэктээбиттэриттэн дьон улаханлык уордайбыта. Ол хомолголоох күннэртэн Д.П. Попов олорор дьиэтин анныгар онкучах хаһан, буулдыа кутар, саа өрөмүөннүүр сир онорбута. Кыһыл сэрииниттэр өстөөбү сууһарар ботуруоннара онно итиллэр буолбута.

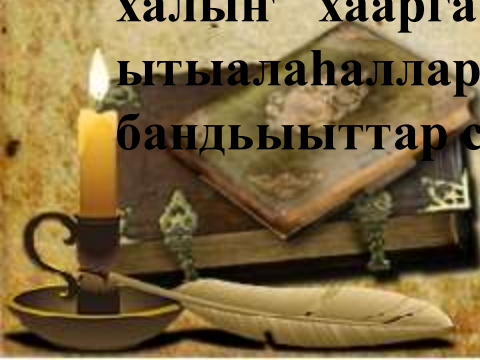
Софрон өлөрүгэр хаалбыт бырааттара – Костя Попов, Дима Попов Аҕа дойдуну көмүскүүр Улуу сэриигэ немец фашистарын утары охсуһа сылдьан өлбүттэрэ. Балта уонна быраата билигин Бүлүү куоратыгар олороллор.

Софрон төрөөбүт дьиэтэ билигин да Бүлүү куоратыгар турар.

Василий ИВАНОВ (Абарай) 1900 сыллаахха Бүлүү оройуонугар Элэмтэ нэһилиэгэр төрөөбүтэ. Кини Семенова диэн тулааһах ийэлээбэ. Ийэтин убайдара Егор уонна Михаил Семеновтар дьаданы дьоннор этилэр. Василий таайдарыгар Мээкиндэ, Нуучча Күндэтэ диэн сирдэринэн батыһа сылдьан, балыгынан иитиллэн улааппыта. Василий 1921 сыллаахха Бүлүү куоратыгар киирбитэ. Батараактар союзтарыгар үлэлээбитэ, комсомолга ылыллыбыта. Ол кэмнэргэ олох төһө да кытаанабын иһин сытыы, дьонно эйэбэс уол араас үлэлэргэ кыттан, кыаммат ийэтигэр, кыра да буоллар, таннар таһаһынан, иһэр чэйинэн көмөлөһөрө. 1921 сыл бүтэһигэр кыһыл дружинаба киирбитэ. Хохочойдообу тоһуурга түбэһэн, ытыалаһан иһэн, бандьыттар ыган киирбиттэригэр Никифор Иванову кытта бииргэ куоппуттара. Василий улааппыт Мээкиндэтин диэки барар санаалааба. Ол иһэн Маппый диэн сиргэ иккис тоһуурга түбэспиттэрэ. Бандьыттар ытыалыылларын кытта, уолаттар халын хаарга чопчу түһэ сытан, ботуруоннара бүтүөр диэри ытыалаһаллар. Буулдьалара баранан куотан эрдэхтэринэ, бандьыттар соллонноох буулдьалара эдэр сэрииттэри сиппитэ.

КОРЯКИН СЕРГЕЙ ЛЕОНТЬЕВИЧ

Сергей Корякин төрөппүттэрэ Бүлүү уокуругар Уотту нэһилиэгэр Майабыл диэн күөлгэ олорбуттара. Бэрт абыһах ынах сүөһүлээх, икки аттаах этилэр. Леонтий обонньор үс уолун, ол иһигэр Сергейи, кытта Тыымпыкаан уонна Майабыл диэн күөллэргэ от сирдээхтэрэ. Сергей 1905 сыллаахха төрөөбүтэ. Кини Бүлүү куоратын II ступеннаах оскулатын бүтэһик кылааһын 1921—1922 сыллардаах үөрэх дьылыгар бүтэриэхтээбэ. 1921 сыл ахсынньы ыйга Сергей Корякин БРКС (комсомол) чилиэнигэр киирбитэ. Абата: «Обом, сана үйэ киһитэ, саналыы олорорго кыһанарын үчүгэй. Билинни бэйэн тэннээхтэргиттэн хаалсыбат курдук үөрэн уонна үлэлээ», — диирэ. Сергей, кырдык, сана олобу өстөөхтөртөн көмүскүүргэ толору санаалааба. Комсомолец С. Корякин Шатаев этэрээтигэр кыттан Орто-Бүлүүгэ тахсар буолбутуттан олус үөрбүтэ. Ити кини байыаннай балаһыанньаба аан маннайгы сүрэхтэниитэ этэ.

ИВАН ТИМОФЕЕВИЧ АРТЕМЬЕВ 1920 сыллаахха аттаах армия сэриитигэр кыттан, генерал Врангель контрреволюционнай сэриилэрин үлтүрүтүспүтэ. Оччолорго кыһыл гвардеец 24 саастааба. Иван Артемьев Амма оройуонугар төрөөбүт — үөскээбит киһи этэ. Онон кини Врангели үлтүрүтүү кэнниттэн ЧОН (оһуобай сорудахтаах чаас) сэриилэрин кытта 1921 сыллаахха Якутскайга кэлбитэ. Кини 360 стрелковай полк 1 батальонугар сулууспалаабыта. Нөнүө сылыгар Бүлүү уеһыгар тийбитэ. Иван Тимофеевич Артемьевы Мастаахха буолбут сэриигэ ыыппатахтара. Кини байыаннай дьыаланы билэр буолан, куоракка комсомолецтары байыаннай үөрэххэ үөрэтэ хаалбыта. Ол сылдьан Орто-Бүлүүгэ Н. И. Снитко этэрээтэ көмө көрдөөбүтүн туһунан истибитэ. Итини билэн баран, миигин ытыгын диэн хаста да көрдөспүтэ. Ону командование ылынарга тийбитэ. Сергей Леонтьевич Корякин, Иван Тимофеевич Артемьев, син-биир атыттар курдук, өстөөбү кытта хорсуннук охсуһа сылдьан өлбүттэрэ. Кинилэр сырдык уобарастарын ыччат хаһан да умнуо суоҕа.

Е. Никифоров

БОРИСОВ НИКОЛАЙ АЛЕКСЕЕВИЧ

Н. А. БОРИСОВ 1901 сыллаахха Өлүөхүмэ оройуонугар төрөөбүтэ. Николай Алексеевич төрөппүттэрэ оччотообуга сэниэ бааһынайдар этилэр. Бурдук ыһыытынан дьарыктаналлара уонна сүөһү иитэллэрэ. Кини аҕата Алексей 1911 сыллаахха өлбүтэ. Онтон ыла хаһаайыстыба баһылыга Николай буолбута. 18 саастаах уолчаан Өлүөхүмэбэ Колчак былааһын сууларарга активнай кыттыыны ылбыта. Борисов 1920 сыллаахха Кыһыл Армияба ынырыллар. Ити сыл балаҕан ыйыттан Бүлүү куоратыгар сулууспалаабыта. 1922 сыллаахха Бүлүү уокуругар байыаннай балаһыанньа биллэриллибитэ. Николай Мастаахха бандьыттары кытта икки төгүллээх сэриигэ кыттыбыта. Ол кэнниттэн Хохочойго бандьыттар тоһуурдарыгар түбэхэн баран, кини тыыннаах ордубута. Николай Борисов ыныыр атынан обуос кэннигэр испитэ.

Тоһуйан сытар бандьыттар кини атын бастакы ытыалааһыннарын үгэнигэр охторбуттара. Уол сатыы иннин хоту сүүрбүтэ. Онтон өйдөммүтэ, бандьыттар тоһуурдара уһун сириэнэн тайаан сытар эбит. Саа уота, кыһыл лиэнтэни субуйа тардыбыт курдук, субулан олороро. Томскай улаханлык табылла сытарын Борисов көрбүтэ. Доһоругар көмөлөһөөрү гыммыта да, анарааныта турар кыаҕа суох сытара... Борисов өстөөхтөрүн утары үс обойманы таһаарбыта. Ити турдаһына биир бандьыт субу кэлэн, кинини булт саатынан ытан хабылыннарбыта. Кини дьолугар, хата, таппатаҕа.

Борисов бандьыттар тоһуурдарын ааһа түһэн, биир ат турарын тутан ылбыта. Онтун үрдүгэр түһэн, иннин хоту ойуппута. Бандьыттар кэнниттэн эскирэтэн көрбүттэрэ да, сиппэтэхтэрэ.

Туора-Күөлгэ киирэн истэбинэ: «Стой, кимгиний!?» — диир сана иһиллэр. Өйдөөн көрбүтэ, Николай уруккуттан ыкса доһоро кыһыл армеец Илья Петрович Староватов эбит. Итиннэ Н. И. Снитко этэрээтэ штабтанан олороро. Хохочойго алдьархай буолбутун истээт,

кыһыл этэрээтэ онно тийэ охсорго хомуммута. Тийээллэригэр бандыыттар хомунан бүтэн эрэр этилэр. Кыһыллар өстөөххө өмүтүннэрэн уоту аспыттара. Икки өттүттэн ытыалаһыы сафаланар. Өстөөхтөр 19 киһилэрин сүтэрэн, атах балай куотарга күһэллибиттэрэ.

Н. А. Борисов бойобуой дофотторун иэстэһэн, ити кыргыһыыга харса суох киирсибитэ. Кини онтон салгыы Бүлүү куоратын оборонатыгар, Чуондулуга буолбут сэриигэ уонна разведкаларга сылдыталаабыта.

Николай Алексеевич Борисов Бүлүүгэ советскай былааһы бүтэһиктээхтик бөбөргөтүһэн баран, ити дьыл күһүнүгэр Строд этэрээтин кытта, Якутскайга төннүбүтэ. Н. А. Борисов биһиги кэккэбиттэн өлөн туораабыта аһыйах сыл буолла.

ТИМОФЕЕВ ВЕНИАМИН ГРИГОРЬЕВИЧ

Вениамин 1905 сыллаахха Бүлүү уокуругар, Сунтаар улууһугар Нөөрүктэйи нэһилиэгэр, төрөөбүтэ. Кини ийэтэ бандьыт атамаана Павлов кыыһа, аҕата Павел Тимофеев диэн баай киһи этэ. Андрей Павлов диэн бандьыт аҕатыттан, атырдыах салаатын курдук, арахсыбыт биллэр советскай үлэһит, кыһыл партизан, советскай былааска улахан бэриниилээх киһи баара. Кини аатын Сунтаар орто оскуолата сүгэр. Андрей

Павлов быраатын Вениамины сангалыы быһыыга-майгыга ииппитэ. Советскай былааһы сөбүлээбэт төрөппүттэриттэн, аймахтарыттан ыраатыннанан, Бүлүү куоратыгар, киллэрэн үөрэттэрбитэ. Вениамин начальнай училищеҕа үөрэнэ сылдьан, 1921 сыллаахха комсомолга киирбитэ. Баара эрэ уон сэттэтигэр сылдьан Вениамин Тимофеев сана үйэ кэскилин, коммунистическай партия политикатын табатык өйдөөбүтэ, советскай тутулу илиитигэр саа тутан көмүскэспитэ. Намыһах унуохтаах гынан баран, модьу-таҕа көрүннээх, доруобай уол үүнэн испитэ. Саамай үгэнигэр сылдьан, өстөөхтөрү утары охсуһуу хоннуутугар Хохочойго геройдуу өлбүтэ.

Петр Герасимович Попов 1906 сыллаахха уруккута Хочо улууһугар (билигин Сунтаар оройуонугар) Хадан нэһилиэгэр сэниэ ыалга төрөөбүтэ. Аҕата Георгий Попов 1918 сыллаахха, советскай былаас биэрбит дьолун билэн баран, өлбүтэ. Петя Тойбохой биир кылаастаах начальнай оскуолатын бүтэрбитэ. 1920 сыллаахха Бүлүү куоратыгар үөрэнэ киирбитэ. Ити сыл комсомолга ылыллыбыта, общественной үлэбэ кыттыбытынан барбыта. Петя үчүгэйдик үөрэнэрэ, олус сэмэй этэ. Биллиилээх краевед П. Х. Староватов Петяны атын оболортон чорбото сыаналыыра. Уол математиканы олус сөбүлүүрө. Оччотообу кылаас сурунаала көрдөрөрүнэн, Петя «үчүгэй» уонна «туйгун» сыаналарынан үөрэммит. Оболору патриотической, революционной өйгө-санааба иитэргэ анаан, оскуолаба илиинэн суруллар сурунаал таһаарыллара. «Бүлүү ыччата, өстөөбү утары өргөскүн сытыылаа!» диэн ыңырыылаах, «Советскай былаас — бэйэбит былааспыт» диэн сытыы тыллаах ыстатыйалар суруллаллара. Петя олору редакциялаһара. Итинник чабылхай киһи үүнэн иһэн, социализм кыр өстөөхтөрүн илиилэриттэн эмиэ Хохочойго өлбүтэ.

ВАСИЛИЙ САВВИЧ СИВЦЕВ (Суордаайы) 1875 сыллаахха Бүлүү уокуругар Орто-Бүлүү улууһугар бааһынай кэргэнигэр төрөөбүтэ. Советскай былаас буолуон иннинэ Бүлүү куоратыгар киирбитэ. Ол сылдьан кырааскаһыт уонна мас ууһун идэтин баһылаабыта. Баайдар көлөһүммүннээһиннэрин ити сылларга этинэн-хаанынан билбитэ. Оччотообуга Бүлүү куоратыгар араас мунньахтар, революционнай демонстрациялар буолаллара. 1918 сыллаахха **С. М. Аржаков** рабочайдар Союзтарын тэрийбитэ. Олор киниэхэ улахан сабыдыалламмыттара. Хотто, Сунтаар (билигин Сунтаар оройуона) улуустарыгар баанда тэриллибитэ. Ону утары охсуһар этэрээти кытта Василий Сивцев барсыбыта. Онтон төннөн кэлэрин кытта, кинини үрүн гвардеецтар тутан ылбыттара. Хаайыыттан босхолоноот, Сивцев өстөөхтөрүн утары охсуһуутун эмиэ салбаабыта. Н. Снитко командирдаах ЧОН этэрээтигэр баба өттүнэн киирбитэ.

Сотору кинилэр Орто Бүлүүгэ тахсыбыттара. Ол кэмнэ Канин баһылыктаах баанда Хампаба кэлбитэ биллибитэ. Снитко этэрээтэ, күүһэ тэнэ суофуттан, куорат диэки чугуйан биэрбитэ. Василий Сивцеви Бүлүү куоратыгар эбии күүс көрдөтө ыыппыттара. В. Р. Сивцев куоракка кэлэрин кытта, 17 комсомолецтар бэрт тиэтэлинэн хомунан тахсыбыттара. Кинилэр айанныыр кэмнэригэр Снитко этэрээтэ Бадарааннаабынан Туора Күөл диэки чугуйан биэрбитэ. Ону билбэккэ, 17 комсомолецтар Хохочойго бандьыыттар тоһуурдарыгар киирбиттэрэ. Өстөөхтөр бастакы ытыыларыгар Василий Сивцев ханас өттүгүн курдары көтүппүтэ. Ол да буоллар охтубатаба. Атын хаарга туора көтүтэн тоһууртан куоппута. Ытыллыбыт сириттэн балтараа көстөөх сиргэ Гаврил Семенов (Кулгаах) диэн ыалга тийбитэ. Онно бааһын, хаанын суунан бэрэбээскилэммитэ. Сонно тута кинини 2 Чочуга түһэрэллэригэр көрдөспүтэ, Сивцеви ильдэргэ Килээй сөбүлэспитэ. Чочуттан кинини Реферий Седалищев куоракка түһэрбитэ.., Василий Сивцев хойут, кырдыан баран, ыалдыан өлбүтэ. Кини оҕолоро Христина, Вера, Мотя, Муза бары орто, үрдүк үөрэхтээх үлэһит буолбут дьоннор. Хорсун партизан олоҕо итинник салбанар.

ГЕОРГИЙ ГЕРАСИМОВИЧ БИРЮКОВ. 1901 сыллаахха Иркутскайга төрөөбүтэ, партия чилиэнэ этэ. Кини төрөппүттэрэ кэлин Якутскайга кэлэн олохсуйбуттара. Тааһынан дьэиэ туттар уонна оһохчут идэлээх дьон этилэр. Уол дьонун ити идэлэригэр көмөлөһөрө. Кыһыл Армия Якутскайдаабы чаастарын командующайын 1920 сыл кулун тутар 9 күнүнээби 33 №-дээх бирикээһинэн Бирюков Бүлүү куоратын гарнизонугар ытыллыбыта. Бүлүү уеһын байыаннай комиссариатын 1922 сыл тохсунньу 21 күнүнээби суругар этиллэринэн, табаарыс Бирюков сэриигэ киирэргэ бэйэтинэн көрдөспүт.

Бирюков Хохочойдообу тоһууртан куотан Ньыла диэн сиргэ тийбитэ. Бандьыттар кинини эккирэтэн сиппиттэрэ. Онуоха хорсун буйун ботуруона баарын тухары ытыаласпыта. Ол сылдьан геройдуу охсуһан өлбүтэ. Кини өлүгэ Маппый диэн сиргэ көмүллүбүтэ.

Е. НИКИФОРОВ, Бүлүү

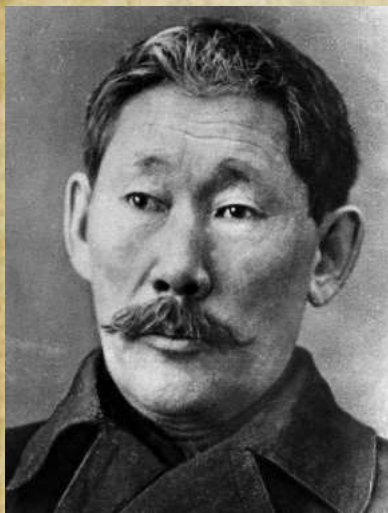
ТОМСКАЙ КСЕНОФОНТ ГРИГОРЬЕВИЧ

Ксенофонт Томскай 1901 сыллаахха Бүлүү оройуонугар Кыадандаба төрөөбүтэ. Төрөппүттэрэ Халгый диэн сиргэ олороллоро, сэниэ ыаллар этэ. Абалара Григорий обонньор оболорун үөрэттэрэр туһугар олус кыһаллара. Ксенофонт, Бүлүү куоратынаабы церковнай-приходской училищеба үөрэнэ сылдьан, Октябрьскай революция кыайбытын истибитэ. Ити кэмнэ уол ыччат Союһа диэн тэрилтэбэ киирбитэ, онтон кэлин ыччат Коммунистическай Союһугар (комсомолга) чилиэнинэн ылыллыбыта. Үөрэбэр дьобурдаах, үлэбэ дьулуурдаах, сана олоххо мунура суох бэриниилээх комсомолены Үөһээ-Бүлүү оройуонугар Өргүөт нэһилиэгэр учууталлата ыыппыттара. Ити 1920 сыллаахха этэ. Онно иккис сылын толору үлэлээбэтэбэ, байыаннай үөрэххэ киир диэн Бүлүүгэ ыныртаран ылбыттара.

Ксенофонт Томскай Бүлүүгэ үөрэнэр сылларыгар биир дьыл А. Кулаковскайга (Өксөкүлээх Өлөксөйгө) олоро сылдыбыта. Өксөкүлээх Өлөксөй ол кэмнээби суруйууларын харатыттан үрүнэр таһаарарыгар Ксенофону көмөлөһүннэрэрэ диэн билээччилэр билиннэ диэри кэпсииллэр. Оччолорго Саха сириг биллиилээх суруйааччыта А. Кулаковскай Ксенофонт литератураҕа дьобурдаабын бэлиэтиирэ. Томскай көрү-нары олус сөбүлүүрэ. Аймахтара Захар уонна Иннокентий Томскайдары кытта сайынны үтүө киэһэлэргэ солбуһа сылдьан үгкүү тылын этэллэрэ. Кинилэр Халгый Эбэ үрдүк халдыаайытыгар «Эгэй Марха эбэккэм...» диэн ис хоһоонноох оһуохайы тэрийэн, үгүс ыччаты түмэ тардаллара.

Ксенофонт Григорьевич Томскай үтүө майгытын, сырдык мөссүөнүн Бүлүү ыччата умнубат.

ИВАНОВ НИКОЛАЙ ВАСИЛЬЕВИЧ. Николай Иванову үгүстэр Чуку уола Ньюкулай диэн аатынан билэллэрэ. Николай 1895 сыллаахха кулун тутар 29 күнүгэр урукку Орто-Бүлүү улуунун Кыргыздай (билигин Кэбээйи оройуона) нэһилиэгэр быстар дыаданы кэргэннэ төрөөбүтэ. Үөрэбэ суох этэ. Кини революция буолуон иннинэ Бүлүү куоратыгар киирбитэ, ыалларга мас кэрдэн, илии-атах үлэлэргэ сылдьан айабын-танаһын булунара. Ол сырыттабына советскай былаас тэриллитэ. Сытыы тыллаах-өстөөх уол сибээс хонтуоратыгар үлэбэ ылыллыбыта. 1922 сыллаахха, төһө да 27 сааһын туолбутун иһин, комсомол чилиэнэ буолбута. Кыһыл этэрээтигэр кини баҕа өттүнэн киирбитэ. Байыаннай үөрэххэ ордук дьобурдааба көстөн тахсыбыта. Табаарыстара кинини олус сөбүлүүллэрэ. Бэйэтэ да бэһиэлэй, көр-көрүдүөс тыллаах уол этэ. В. А. Шатаев этэрээтигэр киирэн Орто-Бүлүүгэ тахсан иһэн көрдөөх кэпсээннэри кэпсээн дофотторун күллэрэ испитэ.

КУХАРЕНКО ГАВРИЛ ТЕРЕНТЬЕВИЧ. Гаврил аҗата Терентий Кухаренко оччотообуга Ньурба улууһугар Ньурбачаанна олорбута. Кини эдэр сааһыгар ыраахтааҕы былааһын утаран көскө кэлбитэ. Ньурбачаанна олохтоох саха кэргэннэммитэ, икки оболоммута. Улахан уола Бүлүүгэ киирэн советскай милиция үлэһитэ буолбута. Гаврил ийэлээх, аҗата өлбүттэрин кэннэ, милиционер убайыгар олорон үөрэммитэ.

Кини 1921 — 22 сыллардаах үөрэх дьылыгар алтыс кылааһы бүтэриэхтээбэ. Ити кэмнэ бандьыттар өрө тураннар, син эмиэ атын эдэр дьон курдук, Гаврил Кухаренко эмискэ тэриллибит Василий Шатаев этэрээтин байыаһынан буолбута. Хохочойдообу трагедияҕа түбэһэн, өстөөхтөр буулдьаларыттан ыараханлык бааһырбыта. Бандьыттар кинини булуохтарын аҗай иннинэ, Снитко кыһыл этэрээтэ кэлбитэ. Бандьыттары киэр үүрбүтэ. Ганяны булан, куоракка киллэрэн истэхтэринэ аара быстыбыта.

Нифонт Кузьмич Иванов 1 Чочу нэһилиэгэр 1903 сыллаахха бэрт дьаданы кэргэннэ төрөөбүтэ. Бүлүүтээби училищени бүтэрбитэ. Эдьийэ Бүлүү куоратыгар олороро. Онон Нифонт эдьийигэр олохсуйбута. Уол нууччалыы хааннаах, орто унуохтаах доруобай оҕо этэ. Оччолорго кини нэһилиэгиттэн икки буолан А.Ф. Сивцевтиин куоракка киирбиттэрэ. Биирдэрэ партияҕа, Нифонт комсомолга киирбиттэринэн киэн тутталлара. Доҕоро А.Ф. Сивцев чекист буолбута, хас да төгүллээн разведкаҕа сылдыбыта. Кэлин Мастаахха Бэс Дьаама диэн сиргэ бандьыыттар тоһуурдарыгар түбэхэн өлбүтэ. Нифонт доборун улаханник аһыйбыта, өстөөхтөртөн иэстэхэр санаалааҕа.

В.Шатаев этэрээтин кытта Орто Бүлүүгэ тахсыһан иһэн Хохочойго геройдуу өлбүтэ.

• ГРИГОРЬЕВ ДМИТРИЙ МИХАЙЛОВИЧ

Дмитрий Григорьев (Мотуруос) комсомол чилиэнэ. Үөһээ Бүлүү оройуонугар төрөөбүтэ.

1922 с. кулун тутарга Кыһыл этэрээтигэр киирбитэ. Хохочойго буолбут тоһуурга сырдык тыына быстыбыта.

Туһаныллыбыт литература:

Никифоров, Егор Макарович. Хохочой геройдара кимнээхтэрий? : Ленинскэй комсомол 50 сылын көрсө : ыстатыйалар / Е. Никифоров ; Н. Петров уруһуйдара // Бэлэм буол. – [1968. – № ?... — С. ?...]

Матырыйаалы хомуйда, бэчээттээтэ Арыылаах модельнай библиотекатын кыл. бибилиэтиэкэрэ Г. Колодезникова

1. 1920 с., бэс ыйыгар Дьокуускайтан партийнай инструктордар Бүлүүгэ кэлэн, олохтоох партийнай тэрилтэлэр ыччаттарга уонна дьахталларга агитация уонна пропаганда үлэтин хайдах ыыталларга үөрэппиттэр. Инструктор кыыс бүтүн Россиятаабы коммунистическай ыччат союһун туһунан кэпсээбит, ол кимий?

Дора Жиркова

Мария Нартахов

Раиса Цугель

2. Бу мунньахха Бүлүү куоратыгар комсомольскай ячейкалары арыйарга кимиэхэ соруудах бэриллибитэй?

Вера Синеглазова

Марфа (Муся) Потапова

Александра Овчинникова

3. Бүлүүгэ бастакы комсомольскай ячейка ханнык дьиэбэ тэриллибитэй?

Октябрьскай уулусса № 1

Мира уулусса №11

Комсомольскай уулусса № 17

4. Бүлүүттэн көмөбө барбыт 17 киһилээх этэрээттэн, хас комсомол чилиэнэ - үөрэнээччи этэй?

8

3

5

5. Бүлүүттэн көмөбө барбыт этэрээт хамандыыра ким этэй?

Снитко Н. И

Сивцев В. С.

Шатаев В.А.

6. Этэрээт сирдьитинэн ким барсыбытай?

Попов Софрон

Сивцев Василий

Иванов Нифонт

7. Бүлүү куорат олохтооҕо, куорат оборонатын кыттыылааҕа, кэлин “Хохочой геройдарын кэриэстэригэр” диэн вокальной - симфонической айымньыны суруйбута? Ол кимий?

Жирков Марк Николаевич

Корнилов Федор Григорьевич

Скрябин Адам Васильевич.

8. Комсомолецтартан хайалара унуоҕа кыра буолан, ботуруоннаах обуоһу Снитко Н.И. этэрээтигэр Хампаҕа тизрдиигэ талыллыбатаҕай?

Амма Аччыгыйа

Николай Якутскай

Эрилик Эристиин

9. Хохочой быһылаана буолбут сиригэр турар обелиск автордара кимнээбий?

Иван Лавров, Кирилл Попов, Гаврил Терентьев

Николай Гуртяков, Иван Зайцев, Нурислам Исмагилов

Алексей Баишев, Егор Егоров, Радион Борисов

**10. Хохочой тоһууругар түбэспит этэрээт туһунан «Молодежь в осаде»
диэн кэпсээн автора кимий?**

Гоголев И.М. – Кындыл

Лунин Б.В.

Сыромятникова А.С.

**11. Албан аат болуоссатыгар (уруккута Комсомольскай
болуоссат баар Хохочой Геройдарыгар аһаммыт обелиск
автордара кимнээбий?**

Скульптор Смурага В.Ф., архитектор Кубасов В.С.

Скульптор Пшенников Н.К., архитектор Гаврилов А.В.

Скульптор Романов А.А., архитектор Карамзин В.П.

СЛАВА ЛЕНИНСКОМУ КОМСОМОЛУ

СЛАВА ЛЕНИНСКОМУ КОМСОМОЛУ

КОМСОМОЛ,

БУДЬ ВСЕГДА ВПЕРЕДИ!

Болџомтоџут иһин махтанабыт.

